

Яйце-райце
Народна Творчість

Яйце-райце

олись була птиця-жайворонок царем, а царицею — миша, і мали вони своє поле. Посіяли на тім полі пшеницю. Як уродила їм та пшениця — давай вони зерном ділитися. От одне зерно зайве було. Миша каже:

— Нехай мені буде!

А жайворонок каже:

— Нехай мені!

Думаютъ вони: що тут робити? Пішли б позиватися, та немає старших за них: немає до кого йти позиватися. Потім миша каже:

— Ну, я лучче його перекушу.

Цар на це діло згодився. Миша тільки взяла зерно в зуби та в нору й побігла. Тут цар-жайворонок збирає всіх птахів, щоб звоквати царицю мишу, а цариця скликає всіх звірів — і почали війну. Як вийшли в ліс — то що звірі хочуть яку птицю розірвати, то вони на дерево; або птиця як візьме, літаючи, бити звірів, то вони в нору... Так билися цілий день, а потім увечері сіли всі спочивати. Коли цариця зогледілась — аж немає на війні комахні. Тоді вона звеліла, щоб конче була на вечір і комахня. Коли це приходить і комахня. Цариця й нагадала їй, щоб вона вночі полізла на дерева і за одну ніч повідкушувала птиці пір'я коло крил.

На другий день, тільки-но розвиднілось, цариця кричить:

— Ану, вставайте вокватися!

Птиця що підійметься, то й упаде на землю,— так звір її і розірве. І цариця повожувала царя.

А орел бачить, що то лихо, сидить на дереві і не злітає. Коли тут іде стрілець, бачить, що орел сидить на дереві, як націлиться на нього. А той орел так просить його:

— Не бий мене, голубчику, я тобі в великій пригоді стану! Стрілець удруге націливсь, він ще його просить:

— Візьми лучче мене та вигодуй, то побачиш, в якій я тобі пригоді стану!

Стрілець ще наміривсь стріляти, утретє. Орел знов його почав просити:

— Ей, голубчику-братіку! Не бий мене та візьми до себе — я тобі у великій пригоді стану!

Стрілець повірив йому: поліз, та зняв з дерева, та й несе його додому. А він йому каже:

— Принеси мене до своєї хати та годуй мене м'ясом доти, поки в мене крила повідростають.

А в того чоловіка було дві корови, а третій бугай. Він зараз і зарізав йому одну корову. Орел ту корову за рік із'їв та й каже тому чоловікові:

— Пустити мене, я політаю, побачу, чи вже відросли крила. Той чоловік і випустив його з хати. Орел літав, літав, та й прилетів опівдні назад до того чоловіка, каже йому:

— Ще в мене мала сила — заріж іще одну ялівку!

Той чоловік послухав його та й зарізав. Орел із'їв її за рік. Та знову як полетів... Пролітав мало не цілий день, увечері знову прилітає та й каже йому:

— Заріж іще й бугая!

Той чоловік думає: «Що тут робити — чи зарізати, чи ні?» А потім каже:

— Більше пропало, нехай і це пропадає!

Узяв та й зарізає йому бугая. Він із'їв і того бугая, таки за рік, а потім як полетів, то літає так високо — аж під хмарою. Коли це прилітає та й каже йому:

— Ну, спасибі тобі, чоловіче: вигодував мене, а тепер сідай на мене.

Той чоловік питається:

— Що з того буде? А він йому каже:

— Сідай! Той і сів.

Орел його поніс аж у хмару, а потім і пустив його додолю. Той чоловік летить додолю, коли це орел не дав йому долетіти до землі, підхопив його та й каже:

— А що, як тобі здавалось? А він каже:

— Так, наче я вже неживий був. Тоді орел йому каже:

— Отак саме й мені було, як ти на мене націлявся. Потім каже:

— Сідай знов!

Тому чоловікові й не хотілося сідати на орла — ну, нема що робити, таки сів. Орел знов його як поніс, та аж у саму хмару, а звідтіля скинув його з себе — та підхопив його так, може, як на два сажні від землі, та й питається його:

— А що, як тобі здавалось? Він йому каже:

— Так зовсім, наче вже кістки мої розсипались. Тоді орел йому каже:

— Так само й мені було, як ти вдруге націлявся. Ну, ще сідай. Той сів.

Орел як понесе його аж за хмару, та звідтіля і пустив його додолю, та підхопив уже аж коло самої землі, та тоді питається його:

— Як тобі здавалось, як ти летів на землю? Він йому каже:

— Так, наче мене зовсім не було вже на світі. Тоді орел йому каже:

— Отак же й мені було, як ти втретє націлявся. А потім каже:

— Ну, тепер уже ніхто нікому не винний: ні ти мені, ні я тобі. А тепер сідай на мене, та полетимо до моєї господи.

Ото летять та й летять, прилітають до його дядька. А він йому каже:

— Іди ж у хату, та як будуть питатися тебе: чи не бачив нашого небожа, то ти скажеш: як дасте яйце-райце, то й на вічі приведу.

Він приходить у хату, коли це йому кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі? А він їм каже:

— Добрий козак усе по волі ходить. Вони його питаються:

— Чи не чув ти там за нашого небожа? Бо вже третє літо, як пішов на війну,— та ні чути, ні звістки.

А він їм каже:

— Як дасте яйце-райце, то й на вічі приведу. Вони йому кажуть:

— Лучче нам його ніколи не бачити, як віддати тобі яйце-райце.

Тоді він виходить із хати та й каже орлові:

— Казали так: лучче нам його ніколи не бачити, як тобі віддати яйце-райце.

Орел йому каже:

— Летімо далі!

Летять та й летять, та й прилітають до орлова брата, та й тут чоловік те саме говорив, що в його дядька,— таки й тут не получив яйце-райце.

Прилітають до його батька, а орел йому каже:

— Іди в хату, та як будуть питатися за мене, то скажеш, що бачив й на вічі приведу.

Увіходить чоловік у хату, а вони йому кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі? Він їм:

— Добрий козак усе по волі ходить. Вони його стали питатися:

— Чи не бачив нашого сина? Бо вже як немає — четверте літо: десь пішов на війну, та, мабуть, убили його там.

А він їм каже:

— Я бачив, але як дасте яйце-райце, то я й на очі приведу.

Батько орлів каже йому:

— Нащо ж воно тобі? Лучче ми тобі дамо багато грошей. Він каже:

— Я не хочу грошей, мені дайте яйце-райце!

— Піди ж приводь, зараз тобі дамо!

Він уводить орла в хату. Тоді його батьки так зраділи, що дали яйце-райце і сказали:

— Тільки не розбивай ніде на дорозі, а як прийдеш додому, то погороди загороди великі, а тоді його і розіб'єш.

Він іде та йде, та так схотілось пити йому... Коли це найшов криничку. Тільки що став пити воду, та якось об цебрину й розбив те яйце-райце. Як узяв скот вернути з того яйця!.. Верне та верне. Гониться він за тим скотом, то що з того боку піджене, на другий розійдеться... Кричить бідолаха — нічого сам не зробить! Коли це іде до нього змія й каже йому: — Що ти мені даси, чоловіче, як я тобі скот цей вжену в те яйце?

А він їй каже:

— А що тобі дати? Вона йому каже:

— Даси те, що без тебе стало дома? А він каже:

— Дам!

Ото вона йому гарненько загнала той скот у яйце, заліпила славно яйце і дала йому в руки.

Він приходить додому, аж там без нього син народився. Ударив він об поли руками:

— Це ж я тебе, сину, віддав змії!

Ну, ото журяться вони з жінкою, а далі кажуть:

— Нема що робити, журбою не допоможеш! Якось треба жити.

Погородив він загороди великі, розбив те яйце, випустив скот і забагатів. Живуть вони, аж поки син підріс. От син і каже.

— Це ви мене, тату, віддали змії. Ну, дарма, якось буде! От він зараз і пішов до змії.

Приходить до неї, а вона йому каже:

— Зроби мені трое діл та й підеш собі додому, а як не зробиш, то я тебе з'їм!

А коло її хати був великий луг — скільки оком зглянути! Так вона йому каже:

— Щоб ти за одну ніч отой луг викорчував, і щоб там ізорав, і пшениці насіяв, ізжав її, в скирти поклав і щоб в ту ніч з тієї самої пшениці мені паляницю спік: поки я встану, щоб вона на столі лежала.

Він іде до ставка та й зажурився. А там близько був мурований стовп, і в тім стовпі була зміїна дочка замурована. Він приходить сюди та й плаче. А дочка його питається:

— Чого ти плачеш? А він каже:

— Як же мені не плакати, коли змія загадала таке, що я ніколи його не зроблю, а вона сказала, щоб за одну ніч зробив.

Вона його питалась:

— А що ж там?

Він їй і розказав. Вона йому каже:

— Як візьмеш мене за жінку, то я тобі все зроблю так, як змія казала.

Він каже:

— Добре!

Вона йому каже:

— Лягай же тепер спати, а завтра рано щоб устав та понесеш змії паляницю.

От пішла дочка змії до того луку та як свисне: той лук тріщить, лущить — на тім місці ореться, пшениця сіється...— до світу спекла паляницю, дала йому. Він приніс до змії в хату і поклав на столі.

Змія прокинулася, вийшла в двір та й дивиться на той лук, тільки сама стерня та скирти стоять. Тоді йому каже:

— Ну, справивсь! Гляди ж, щоб і вдруге діло зробив! Та зараз йому й загадала:

— Щоб ти оту гору розкопав, і щоб туди Дніпро йшов, а коло того Дніпра побудуй комори: щоб байдаки туди приставали, й щоб ти ту пшеницю продав на байдаки. Як устану рано, то щоб це все було готове!

Він ізнов іде до того стовпа та й плаче. Та дівка його питається:

— Чого ти плачеш?

Він їй розказав те все, що йому змія загадала. Так вона йому каже:

— Лягай спати, я це все пороблю.

А сама як свисне, то та гора розкопується, Дніпро туди йде, коло нього комори будуються... Тільки прийшла та збудила його, щоб він пшеницю видав купцям на байдаки з тих комор. Змія встає та й дивиться, що все так ізроблено, як вона йому загадала.

Тоді загадує йому втретє:

— Щоб ти цю ніч уловив золотого зайця і раненько щоб приніс мені в хату.

Він ізнов іде до того стовпа та й плаче. Та дівка питається його:

— Що вона загадала? Він каже:

— Оце вже не жарти: хто його знає, як того золотого зайця зловити.

Вона каже йому:

— Одначе ходім до тієї скелі. Стань над нором, ти будеш ловити, а я буду гонити з нори, і гляди ж: що тільки буде виходити з нори — бери його: то золотий заєць!

Ото вона пішла та й жене. Коли це вилазить з нори гадюка та й сичить. Він її і пустив. Дівчина виходить із нори та й питається його:

— А що, нічого не вилазило? А він каже:

— Ба, ні: лізла гадюка, а я побоявся її, щоб не вкусила, та й пустив.

А вона йому каже:

— А щоб тебе! Ото і є заєць! Ну, гляди ж, я ще раз піду; та як буде хто виходити й казатиме, що тут немає золотого зайця, то ти не вір, а хапай його!

Полізла та й жене. Коли виходить така стара баба та й питається того парубка:

— Чого ти, сину, тут шукаєш? А він їй каже:

— Золотого зайця. Вона йому каже:

— Де тут він узявся: тут його нема!

Сказала це та й пішла від нього. Коли це виходить та дівка та й питається його:

— А що, нема зайця? І ніщо з нори не виходило? Він каже:

— Ба, ні: виходила баба стара та спиталась мене, чого я тут шукаю, а я сказав, що золотого зайця. А вона каже: тут його немає, то я її й пустив. Тоді вона каже:

— Чом ти не держав: ото ж заєць! Ну, тепер більше ніде його не піймаєш, хіба я перекинуся зайцем, а ти мене принесеш і покладеш на стільці, тільки не віддавай змії у руки, бо як віддаси, то вона пізнає та розірве і тебе і мене.

От вона так і зробила: перекинулася золотим зайцем, він узяв приніс того зайця, поклав його на стільці та й каже змії:

— Натє ж вам зайця, а я піду вже від вас. Вона каже:

— Добре, йди! Він пішов.

А змія тільки з хати, а заєць знову перекинувся дівчиною та за парубком. Почали вони вдвох утікати. Біжать та й біжать. Коли це змія побачила, що то не заєць був, а її дочка,— давай доганяти, щоб її розірвати. Та сама не побігла змія, а послала свого чоловіка. Змій біжить за ними: коли вони чують — аж стугонить земля... Тоді дівка каже:

— Оце вже за нами біжить! Я перекинусь пшеницею, а ти дідом, та будеш стерегти мене. Та як буде питаться тебе, чи не бачив парубка й дівки, чи не йшли сюди, то ти скажеш, що тоді, як ця пшениця сіялась.

Коли це змій летить та й питається того діда:

— Чи не бачив тут — не йшли парубок з дівкою? А він каже:

— Ба, йшли. Той питається:

— Давно ж вони йшли?

Дід:

— Тоді, як оця пшениця сіялась. Змій каже:

— Цю пшеницю вже пора косить, а їх учора не стало.

Та й вернувся назад. Зміїна дочка зробилась ізнов людиною, а той дід парубком, та давай утікати.

Прилітає змій додому. Змія його питається:

— А що, не догнав? І нікого не зустрічав на дорозі? А він каже:

— Ба, ні! Зустрічав: дід стеріг пшеницю, а я його питавсь: чи не бачив, тут не йшли парубок із дівчиною? А він каже: ішли тоді, як оця пшениця сіялась, але ж та пшениця така, що пора косити,— так я і вернувся.

Тоді змія йому каже:

— Чом ти того діда й ту пшеницю не розірвав? То вони самі! Біжи вдруге за ними, та щоб доконче розірвав!

Летить змій. Коли ті чують, що летить ізнов, аж земля реве, так дівка каже:

— Ей, летить ізнов! Зроблюся я монастирем, таким старим, от-от розвалиться, а ти — ченцем; та як буде він тебе питатися, чи не бачив таких-то — скажеш: «Бачив тоді, як оцей монастир будувався».

Коли це летить змій та й питає того ченця:

— Чи не бачив — не йшли тут парубок і дівка? А він каже:

— Я бачив тоді, як оцей монастир роблено. А змій каже йому:

— Їх учора не стало, а цей монастир уже годів сто, як роблено. Сказав це та й вернувся назад.

Приходить додому та й розказує змії:

— Бачив одного ченця, коло монастиря ходив; як я його питався, то він сказав, що бігли тоді, як оцей монастир роблено, але тому монастиреві уже років сто, а їх учора не стало.

Тоді вона йому каже:

— Чому ти не роздер того ченця і монастиря не розвалив, то ж вони! Тепер я сама побіжу!

Побігла.

Ото біжить... Коли ті чують — аж земля реве і гаряча. Дівчина тоді каже йому:

— Ей, отепер ми пропащі: уже сама біжить! Ну, я тебе зроблю річкою, а сама зроблюсь рибою-окунем.

Зробила.

Прибігла змія та й каже до тієї річки:

— А що, втекли?

Перекинулась зараз щукою, давай гонитися за тією рибою: що хоче вхопити, то окунь повернеться своїм пір'ям гострим до неї, то вона не візьме його.

Гонилась, гонилась — так-таки не вловила та надумала всю воду з річки випити. Стала пити: пила-пила, напилась багато та й лопнула.

Ото тоді та дівка, що була рибою, каже тому парубкові, що був річкою:
— Тепер ми вже не біймось! Ходімо до твоєї господи; то ти підеш у хату, та гляди: усіх поцілуєш, тільки дядькової дитини не цілуй, бо як поцілуєш ту дитину, то забудеш за мене. А я пока наймусь у цім селі в кого-небудь.
Ото він прийшов у хату, з усіма поздоровкався та й думає собі: «Як же мені не поздоровкатись з дядьковою дитиною? Таж вони подумають щось погане про мене». Поцілував і дитину дядькову. Як поцілував, так і забув за ту дівку.
Ото побув півроку та задумав жениться. Йому нарадили одну гарну дівку, щоб він її брав; він за ту й забув, що його врятувала від змії, з іншою заручився.

От перед весіллям, увечері, кличуть на шишки молодиць. Прикликали і ту дівку, що він з нею втікав,— хоч її й ніхто не знав, що воно за дівка. Стали бгати шишки; та дівка зліпила з тіста голуба й голубку та й пустила додолу, а вони стали живі. Голубка й почала говорити до голуба:

— А ти забувсь, як я за тебе луг викорчовувала й там пшеницю сіяла, а з тієї пшениці паляницю спекла, щоб ти до змії відніс?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Потім знов голубка каже:

— А ти забувсь, як я за тебе гору розкопувала і туди Дніпро пустила, щоб байдаки ходили до комор і щоб пшеницю ти продавав на байдаки?

А він каже:

— Забув, забув!

Потім знов голубка каже:

— А ти забув, як ми ходили вдвох за золотим зайцем? Ти й мене забув?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Тоді парубок згадав за ту дівку,— за цю-таки саму, що голуби поробила, та ту покинув, а з цією оженився. І тепер живе добре.